

METODICKÉ PODNĚTY Z PRÁCE NA ÚKOLU „VÝROBNÍ ZEMĚDĚLSKÉ DRUŽSTEVNICTVÍ A JEHO PERSPEKTIVY“

Z. ANTOS

Schválená metodika úkolu předpokládala užití historické, sociologické a ekonomické metody v řešení otázky místa a úlohy výrobního družstevnictví v moderním zemědělství vůbec a v řešení otázky kolektivizace jakožto socialistické revoluční přeměny československého zemědělství a jeho perspektiv zvláště. Již obhajoba průběžné zprávy k tomuto úkolu prokázala nepopíratelně přednosti vzájemného prolínání a kombinování těchto tří aspektů v snaze dosáhnout co nejobjektivnějšího a komplexního pohledu na současnou a perspektivní úlohu zemědělských výrobních družstev, hluboce ovlivňovanou v posledních desetiletích nebývale rychle se rozvíjejícími výrobními silami i v zemědělství a kvalitativními změnami ve výrobních vztazích.

Hlavní pozornost byla v úkolu věnována problematice českého zemědělství a jeho výrobního družstevnictví, tedy v podstatě kolektivizaci našeho zemědělství. Poměrně široká materiálová základna předurčovala tuto část k tomu, aby se stala po stránce obsahové i metodologické jádrem celé práce. Značný pracovní ponor do problematiky rozvětveného zemědělského družstevnictví, zvláště pak provozního a výrobního z doby předkolektivizační spolu se socioekonomickým výzkumem vzorku zhruba 500 družstev s mechanizační činností, která zahájila činnost již v r. 1949 jakožto JZD, tento předpoklad ještě více podtrhla.

Při řešení této části úkolu bylo také možno zvolit některé metodické postupy a techniky, které, i když nejsou většinou zásadně nové, přece jen nebyly při zpracovávání socialistické epochy našeho zemědělství dosud použity. V této souvislosti bychom chtěli na některé z nich alespoň upozornit.

Již při obhajobě průběžné zprávy byl jednoznačně kladně vyzvednut zvláště metodický přínos sociologicko-ekonomického rozboru prvního stadia kolektivizace provedeného na základě krajských monografií. Zpracovány byly čtyři takové monografie, které zkoumají váhu a působení některých základních faktorů ovlivňujících kvantitativní a kvalitativní stránky procesu kolektivizace. Publikovány byly dvě z nich (bývalých krajů Ostravského a Olomouckého), v rukopisu jsou monografie bývalých krajů Královéhradeckého a Českobudějovického.

Ostravsko jsme volili především s ohledem na dominující úlohu mohutného průmyslového centra, které ekonomicky a sociálně politicky ve větší či menší míře ovlivňovalo socialistickou přestavbu zemědělství v celém kraji. Olomoucko naproti tomu jsme považovali za jakousi agrární protiváhu průmyslového Ostravska, bez výrazného průmyslového centra a s vyspělým intenzivním zemědělstvím v jižní starousedlické části kraje a s velmi obtížně osídlovaným pohraničím na severu. Kraje Královéhradecký a Českobudějovický jsme zvolili jednak pro ty znaky, které měly z hlediska potřeb našeho výzkumu společné, tj. v rámci českých zemí tradičně nejrozvinutější zemědělské družstevnictví zvláště elektrářenské, elektrářskomechanizační a strojní a jednak s ohledem na značně odlišné přírodní podmínky pro zemědělskou výrobu a její rozdílnou intenzitu.

Krajské monografie byly zpracovány především na základě studia bohatého a obvykle dobře archivně zpřístupněného materiálu zemědělských oddělení Krajských národních výborů a statistického materiálu Krajských správ Státního úřadu statistického. Tyto monografie nemají mít charakter historického vyličení postupu

kolektivizace. Již použitý materiál skýtá možnosti pokusit se o provedení rozboru některých faktorů, které pak ve svém souhrnu vedou k hlubšímu pochopení prosazujících se socialistických výrobních vztahů v rozvoji jednotlivých zemědělských družstev. Nejde tedy jen o bližší poznání těchto faktorů samo o sobě, ale o vzájemné vztahy mezi nimi.

Monografie si všímají takových faktorů, jako je např. starousedlický a osídlenecký charakter oblasti, velikostní struktura zemědělských závodů, charakter a váha průmyslu, popřípadě průmyslových center v oblasti, síla dělnické třídy a síla strany v oblasti, poměr členské a ostatní půdy obhospodařované družstvy, výměra zemědělské půdy na jednoho člena, resp. na jednoho člena skutečně v družstvu pracujícího, podíl žen na členské základně a na celkovém počtu v družstvu skutečně pracujících atd.

Pochopitelně ne všechny faktory měly v procesu kolektivizace stejný význam, a to jak intenzitou svého působení, tak i časem, po který působily.

Jedním ze základních faktorů, který se, jak ukázaly všechny čtyři krajské monografie, podstatnou měrou podílel na modifikaci procesu kolektivizace v jednotlivých okresech, popřípadě celých oblastech a to od samého počátku, byl osídlenecký či starousedlický charakter jednotlivých územních celků. K tomuto faktoru v postavení více méně odvozeném se pak nacházela řada dalších činitelů.

Přímo stěžejním faktorem se ukázal být faktor politický, úloha strany v procesu kolektivizace na vesnici. Vesnické organizace strany byly vesměs iniciátory založení JZD a organizátory jejich činnosti. Podíl komunistů na členské základně JZD se v prvních letech kolektivizace pohyboval okolo 70 % a v představenstvech dosahoval 80–90 %. V tomto směru nebylo podstatných rozdílů mezi starousedlickými a osídleneckými okresy ani mezi okresy silně industrializovanými a agrárními.

Důležitým faktorem v procesu kolektivizace byla sociální struktura členské základny JZD, popřípadě velikostní struktura závodů sdružených v JZD. V prvních letech kolektivizace se pohyboval podíl nezemědělců v sociální struktuře JZD v starousedlických oblastech okolo 60 % a právě opačný poměr zaznamenáváme v oblastech osídleneckých. Přitom je však třeba mít na zřeteli sociálně úzký vztah středního rolníka — osídlence a nezemědělce či kovorolníka ve vnitrozemí.

Významným faktorem, který spolu s předchozími zhruba dokresluje základní charakteristiku kolektivizace českého zemědělství, je otázka půdy v JZD. Jde tu o to, v jaké míře hospodařili členové JZD na půdě vlastní, do družstva vnesené a v jaké na půdě „získané“, tj. rezervní, obecní, farní, z rozkulačených hospodářství atp. Podíl této „získané“ půdy na celkovém půdním fondu družstev se pohyboval v průměru mezi 25–30 %. Krajské monografie shodně prokázaly, že ať již byly rozdíly v držbě této půdy mezi jednotlivými osídleneckými a starousedlickými oblastmi jakékoliv, byl v osídleneckých oblastech podíl „získané“ půdy na celkové výměře, kterou družstva obhospodařovala, podstatně nižší než v oblastech vnitrozemských.

S uvedenými základními faktory úzce souvisely další, z nichž některé jsme uvedli.

Rozbor podmínek a zvláště pak faktorů, formujících proces kolektivizace, uskutečněný ve čtyřech krajích, nám umožnil dospět k určité charakteristice kolektivizace zemědělství v českých zemích, a to především pro první etapu. Z hlediska sociálně-ekonomického je dělnicko-kovorolnicko-maloroľnickým družstvům (takřka výhradně starousedlické oblasti) vlastní převažující podíl získané půdy nad půdou členskou, menšinový charakter družstev, setrvávání na nižších typech, dosahování lepších hospodářských výsledků, převažující podíl žen na

celkovém počtu trvale pracujících v JZD atd. Pro rolnická družstva (takřka výhradně osídlené oblasti) je charakteristická převaha půdy členy do družstva vnesené nad půdou jinak získanou, většinový charakter družstev, brzký přechod na vyšší typy, nižší hospodářské výsledky, převažující podíl mužů na celkovém počtu trvale pracujících v JZD atd.

Vyjdeme-li z aspektů třídně a sociálně politických, jsme však nuceni konstatovat, že první etapa kolektivizace byla dílem dělníků, kovářů, stavo-rolníků a určité části malorolnictva. V tom není rozdílu mezi sociální strukturou členstva vnitrozemských a pohraničních družstev, i když v pohraničních se stal osou kolektivizace mladý, právě se zrodilý střední rolník. Základního zemědělského výrobního činitele — středního rolníka ve vnitrozemí — zasáhla první etapa kolektivizace v malé míře, a to převážně jen v oblastech tíhnoucích k silnějším průmyslovým centrům, která již v předchozích obdobích citelně odčerpávala zemědělský dorost z vesnice a v oblastech s takovou výrobní specializací, jež kladla na využití živé lidské práce zvlášť velké nároky.

Další metodou poznání složitého vývoje naší vesnice od zemědělské malovýroby období kapitalismu k socialistické velkovýrobě dneška je metoda monografií vybraných obcí. Monografie, v nichž jsou sloučeny aspekty historický, sociologický a ekonomický, zachycují historický vývoj a společenské přeměny v obci, jakož i vývoj hospodaření jednotlivých JZD.

Toto trojí hledisko se projevuje v postupu práce i volbě pramenů použitých při zpracování. Vedle heuristiky archivního materiálu, který je třeba považovat za základní a poměrně neobjektivnější, jsou excerpovány obecní kroniky a studována příslušná historická a regionální literatura. Údaje z písemných pramenů a z literatury se obvykle doplňují připravenými a řízenými interviewy s pamětníky, nejčastěji funkcionáři JZD či MNV. Základním vodítkem v práci na monografiích je pro jednotlivé autory jednotná metodická osnova, která byla vypracována v řešitelském kolektivu.

Základními periodizačními mezníky všech zpracovaných monografií jsou léta 1949 a 1960; 1949 jakožto rok zahájení kolektivizace našeho zemědělství a 1960 zapadající do období slučování JZD, rok, kdy se vytvářely nové územní a ekonomické celky. V první části zachycují monografie sociálně ekonomickou strukturu vesnice, úroveň zemědělské malovýroby, důsledky pozemkových reforem i družstevní tradice, které se v dalším vývoji JZD kladně projeví. U družstevních tradic je kladen důraz především na družstva strojní a elektrářenskomechanizační, v nichž se zemědělci seznamovali s přednostmi zemědělských strojů a s možnostmi jejich případného dalšího využití v zemědělské velkovýrobě. V období 1949—1960 sledují monografie především

a) sociálně ekonomický vývoj JZD: vývoj JZD podle typů, změny v členské základně, výsledky hospodaření JZD, rozdělování důchodů, řízení JZD;

b) sociálně ekonomický vývoj obce, včetně politických událostí a kulturního dění.

Lokality pro zpracování monografií byly vybrány z lokalit zmíněného již vzorku téměř 500 strojních a elektrářských družstev, která se r. 1949 přetvořila v JZD. Přitom jsme byli vedeni snahou po jejich pokud možno reprezentativním rozvržení na jednotlivé kraje a výrobní typy a přihlíželi jsme přitom i k množství a kvalitě dochovaného materiálu.

Spolupracovníky — autory — jsme vybírali převážně z místních pracovníků (učitelé, zemědělští inženýři apod.), kteří pracovali podle zmíněné osnovy a našich pokynů při konzultacích.

Takto bylo zpracováno prvních devět monografií, jejichž výsledky byly vyhodnoceny v srovnávací studii. Jde o monografii obce Zvole, okr. Praha-západ, Tuchlovice, okr. Kladno, Dolany, okr. Náchod, Čáslavky, okr. Náchod, Vranovice, okr. Rokycany, Hrotopice, okr. Třebíč, Prušánky, okr. Hodonín, Velké Heraltice, okr. Opava, Skalice, okr. Frýdek-Místek.

Ve všech uvedených lokalitách vzniklo JZD již v r. 1949 přetvořením ze strojního nebo elektrářenského družstva. Při vyhodnocování všech monografií se ukázalo, že při zakládání JZD i v prvních letech jejich existence spolupůsobily kladně tři složky: sociální struktura zemědělských závodů s převahou kovorolníků (s výjimkou Čáslavek), družstevní tradice strojních a elektrářenských družstev, která zasahovala často do období předmnichovské republiky a zejména vedoucí postavení KSČ v obci po 2. světové válce.

Další metodou, kterou používáme při řešení daného úkolu a která některé další, zvláště právě uvedené, vhodně doplňuje, je metoda připravených individuálních rozhovorů s vybranými pamětníky.

Schválená metodika úkolu očekávala od těchto rozhovorů jednak doplnění materiálu získaného jinými, objektivnějšími historickými, ekonomickými a sociologickými metodami a jejich vzájemnou konfrontaci a jednak, že nám tyto rozhovory přiblíží jedinečnou a neopakovatelnou stránku revolučního přerodu naší vesnice.

Již když jsme se přistupovali k přípravě těchto rozhovorů, byli jsme si vědomi toho, že dvacet letý odstup se nutně projeví v přesnosti a spolehlivosti vybavených konkrétních údajů, že celkový obraz — a zvláště některé jeho stránky — bude ve větší, menší míře překryt obrazem, vytvářeným nabytými zkušenostmi v průběhu následující řady let. Z toho vyplývá, že konkrétní data jsou vskutku spolehlivá prakticky v těch případech, kdy pamětník opírá své vzpomínky o písemný materiál, který si uchoval a k rozhovoru připravil. V dalším pak je třeba vzít v partiích hodnotících určité události a procesy v úvahu skutečnost, že pamětník nesdíluje často své postoje a názory, které zastával v době, o které hovoří, ale k nimž se postupně propracoval.

Tyto rozhovory byly uskutečněny s 51 pamětníky v 38 obcích z 12 okresů Čech a Moravy. Okresy byly voleny tak, aby byly pokryty všechny kraje ČSR, oblasti pohraniční a vnitrozemské, příměstské a agrární, oblasti s různou výrobní specializací apod. Obce, v nichž byli pamětníci navštíveni, byly dány zmíněným vzorkem družstev zkoumaných v rámci úkolu a kromě toho tím, že právě z těchto obcí poskytly rady MNV řešitelskému kolektivu informace, o které byly požádány. Jednou z těchto informací bylo určení nejvhodnější osoby, která by mohla být jako pamětník činnosti mechanizačního družstva jakožto předchůdce JZD, jeho přechodu na JZD a prvních let činnosti JZD, interviewována. Jmenovitý výběr pamětníků provedly tedy rady MNV podle našich základních hledisek.

Rady MNV doporučily jako pamětníky vesměs bývalé aktivní funkcionáře JZD, nejčastěji předsedy, v několika případech funkcionáře lidosprávy, kteří se zasloužili o vznik a rozvoj JZD. Z 51 pamětníků, s nimiž byl rozhovor uskutečněn, připadlo 10 na osídlenecké obce, 41 na obce starousedlické.

Mezi pamětníky obou těchto oblastí jsou patrné v některých směrech poměrně značné rozdíly. Průměrný věk pamětníků z osídleneckých obcí činil 60 let, ve vnitrozemí 64 let. Trvale z nich v zemědělství pracovalo v pohraničních obcích 20 %, ve vnitrozemských obcích 41 %; základní vzdělání mělo v prvním případě 70 % pamětníků, v druhém případě 51 % a 49 % absolvovalo měšťanku nebo střední školu. Mezi pamětníky z pohraničních a vnitrozemských obcí není prakticky rozdílu pokud jde o jejich politickou příslušnost: v prvním případě bylo

plných 80 % členy KSČ, v druhém 78 %. Stejně tak se setkáváme v obou oblastech shodně s poměrně vysokým podílem řemeslníků (s půdou i bez půdy) v celkovém počtu pamětníků; v obou případech téměř 30 %.

Při zájezdu do určitého okresu navštívil vždy člen řešitelského kolektivu OV KSČ, kde informoval pracovníky zemědělského oddělení o prováděné akci a seznámil je s jmény pamětníků tak, jak je národní výbory navrhly. I když návštěvy na OV KSČ nebyly předem ohlašovány, setkal se náš pracovník na zemědělských odděleních vždy s plným pochopením a často i se značným zájmem o prováděné rozhovory, získal cenné informace o pamětnících, popřípadě doporučení na další nebo jiné vhodnější osoby (např. OV KSČ Olomouc, OV KSČ Louny aj.).

Poté teprve následoval zájezd do obcí, bydlišť pamětníků. Avšak všude tam, kde podle zpráv MNV byla vedena obecní kronika, byl ještě před návštěvou u pamětníka navštíven kronikář (případně vyžádána k nahlédnutí kronika na MNV). Zápisy v obecních kronikách, někdy velmi stručné, jindy obsažnější, přiblížily často našemu pracovníku specifické rysy kolektivizace v dané obci a umožnily mu pak v rozhovoru s pamětníkem některé nejasnosti a zvláštnosti objasnit.

Po takovéto přípravě došlo k návštěvě samotného pamětníka, jenž byl o příjezdu našeho pracovníka písemně předem zpraven.

Pamětník byl ve svém vyprávění veden co nejvolněji podle osnovy, připravené v řešitelském kolektivu. Tato osnova, obsahující přes 40 otázek, byla rozvržena do tří okruhů problémů:

- a) okruh problémů, týkající se existence a činnosti strojního družstva nebo družstva elektrárenského s mechanizační činností,
- b) okruh problémů vztahující se k období přechodu provozního družstva do JZD,
- c) problematika prvních let existence JZD.

Při rozhovorech s pamětníky se ukázalo mimo jiné, že při určitých individuálních rozdílech daných věkem, životními a politickými zkušenostmi, sociálním původem a vzděláním atd. existuje značný rozdíl mezi výpověďmi jednotlivých pamětníků, které jsou podmíněny pamětníkovým vztahem k družstvu a místem, které v družstvu zaujímal.

Sdělení členů — výkonných zemědělců — jsou mnohem konkrétnější s podstatně větší dávkou vnitřního citového prožitku než výpovědi pamětníků, kteří sice kolektivizaci také „dělali“, např. z titulu funkce v lidosprávě (předsedové MNV), ale jejichž účast v kolektivizaci nebyla osobně tak bezprostřední. Výpovědi druhých jsou obvykle obecnější a chybí jim citový náboj, pro který jsou právě paměti prvních mnohem přitažlivější a působivější.

Rozhovor s několika náhradními pamětníky za ty, kteří v období 1967—1970 kdy akce rozhovorů probíhala, zemřeli nebo se stali pro stáří interviewu neschopni, prokázal, že výpovědi pamětníků, kteří stáli v době, o které se hovoří, v čele družstva, jsou věcně i politicky na podstatně vyšší úrovni než výpovědi řadových členů, i když jde o lidi duševně i fyzicky svěží. Skutečnost, že řadový člen JZD prožíval první léta kolektivizace s jinou intenzitou než vedoucí funkcionáři JZD se projevuje i dnes, po 15—20 letech, při vybavování si tehdejšího dění na vesnici.

Zásadně je možno říci, že všichni pamětníci, které jsme navštívili, přistupovali k rozhovoru s velkou vážností a nevšední ochotou. V některých případech se nevzdalovali po celý týden ze svého bydliště a čekali na příjezd našeho

pracovníka, v nejednom případě měl pamětník připraven nejrůznější písemný materiál (nejčastěji výstřižky z novin, v nichž se psalo o „jejich“ družstvu, ale i materiál úřední povahy), kterým dokládal své vzpomínky.

Bez nadsázky možno říci, že rozhovory s vybranými pamětníky splnily plně naše očekávání. Doplnily naše poznatky o průběhu kolektivizace u nás, upozornily nás na některé málo propracované momenty a přinesly i nové podněty k vážnému zamyšlení. Především však splnily to, co jsme od nich zvláště očekávali: ukázaly alespoň částečně revoluci na naší vesnici jako neuvěřitelně pestrý, mnohotvárný a neopakovatelný proces, revoluční proces prožitý lidmi, život prostých a přitom velkých lidí v revoluci.

Mám zato, že bychom se dopustili neodpustitelné chyby, kdybychom zůstali jen u tohoto pokusu. Naše zkušenosti z uskutečněných rozhovorů mluví totiž varovně o čase, který máme k tomu, abychom ve větším rozsahu, tak jak si to revoluce zasluhuje, zachytili i pro budoucí pokolení tuto velkou epochu v dějinách našich národů vůbec a našeho venkova zvláště. Za pět let nebude takřka pamětníků mezi zemědělci, kteří by mohli podat zasvěcené svědectví o revolučním přerodu vesnice. Zvláště v starousedlických, vnitrozemských oblastech je budeme postrádat. A přitom jak tento výzkum, tak i výzkum prof. Taubera mezi přesídlenci na Tachovsku ukázaly jak nesmírně cenný materiál lze právě touto metodou získat.

Uvedené metodické postupy se plně osvědčily a spolu s dalšími, jako je např. socioekonomický dotazník, řízené rozhovory s funkcionáři JZD apod., přispěly k úspěšnému zpracování závěrečné zprávy zmíněného výzkumného úkolu.

Literatura

- ANTOŠ Z., 1969, Působení některých faktorů v prvním stadiu kolektivizace na Ostravsku. Slezský sborník 2 : 289-300.
- , 1970, Působení některých faktorů v prvním stadiu kolektivizace na Olomoucku. Sb. ÚVTI — Sociologie a hist. zeměd. 6, 2 : 113-126.
- , 1971, Kolektivizace našeho zemědělství očima pamětníků. Nepublikovaná příloha k závěrečné zprávě úkolu X-5-2/1. VÚEZVž Praha.
- HONCOVÁ J., 1971, Srovnávací studium historických monografií. Nepublikovaná příloha k závěrečné zprávě úkolu X-5-2/1. VÚEZVž Praha.

Došlo dne 1. 12. 1971

Metodické podněty z práce na úkolu

„Výrobní zemědělské družstevnictví a jeho perspektivy“

Při řešení tohoto výzkumného úkolu bylo účelně použito kombinace historické, sociologické a ekonomické metody. Byl tak zvolen metodický postup, který, i když není zásadně novým, nebyl při zpracování socialistické epochy našeho zemědělství dosud použit. Zvláště je třeba v této souvislosti zdůraznit podstatný význam, který mělo pro konečné výsledky celého výzkumu použití metody sociologicko-ekonomických krajských monografií, metoda monografií vybraných obcí a metoda připravených individuálních rozhovorů s vybranými pamětníky. Krajské monografie přinášejí především rozbor podmínek a faktorů, formujících proces kolektivizace v určitých krajích. V monografiích vybraných obcí jsou skloubeny aspekty historický, sociologický a ekonomický při zpracovávání vývoje určité obce, resp. určitého JZD. Připravené rozhovory s pamětníky umožnily především prohloubit stránku zvláštností v procesu kolektivizace.

При решении этого научно-исследовательского задания была использована комбинация исторического, социологического и экономического методов. На основе этого был избран методический прием, который (хотя он и не новый) еще не применялся при разработке социалистической эпохи нашего сельского хозяйства. В связи с этим следует в особом порядке подчеркнуть то существенное значение, которое имели для итогов всего научного исследования метод социологическо-экономических областных монографий избранных населенных пунктов и метод подготовленных индивидуальных разговоров с некоторыми современниками. В областных монографиях приводится, главным образом, анализ условий и факторов, формулирующих процесс коллективизации в данных областях. В монографиях избранных населенных пунктов сочетаются исторические, социологические и экономические при разработке развития данного населенного пункта или ЕСХК. Подготовленные разговоры с современниками позволили углубить особенности процесса коллективизации.

Methodological Stimuli Derived from the Work upon the Research Program "Agricultural Co-Operative Movement and its Prospects"

The combination of the historical, sociological and economic methods was serviceably used in the work on the research program. In this way we chose a methodological process which, although not new in itself, had not yet been used for the examination of the socialist stage of agriculture. In this connection we must emphasize the high importance of the use of the method of sociological-economic regional monographs, method of the monographs of selected villages and the method of prepared individual interviews with chosen witnesses, for the final results of the research program in its whole. The regional monographs offer the analysis of the conditions and factors forming the process of collectivization in regions. The monograph of selected villages combines the historical, sociological and economic aspects in the examination of the development of a whole village or a given Unified Agricultural Co-Operative. The prepared interviews with witnesses made it possible to deepen the knowledge of the peculiarities of the process of collectivization.

Methodische Anlässe aus der Arbeit an der Aufgabe „Landwirtschaftliches Produktionsgenossenschaftswesen und dessen Perspektiven“

Bei der Lösung dieser Forschungsaufgabe wurde zweckmäßig eine Kombination der historischen, soziologischen und ökonomischen Methode benützt. Auf diese Weise wurde ein methodisches Verfahren gewählt, das, wenn es auch nicht im Grund neu ist, bei der Bearbeitung der sozialistischen Epoche unserer Landwirtschaft noch nicht benützt wurde. In diesem Zusammenhang ist es besonders erforderlich die wesentliche Bedeutung, die für die Endergebnisse der ganzen Forschung die Benützung der Methode der soziologisch-ökonomischen Bezirksmonographien, die Methode der Monographie gewählter Gemeinden und die Methode der vorbereiteten Individualgespräche mit gewählten alten Zeitgenossen hatten, zu betonen. Die Bezirksmonographien bringen vor allem eine Analyse der Bedingungen und Faktoren, die den Kollektivisierungsprozeß in gewissen Bezirken formen. In Monographien der gewählten Gemeinden sind die historischen, soziologischen und ökonomischen

Aspekte bei der Bearbeitung einer gewissen Gemeinde, bzw. einer gewissen LPG zusammengefügt. Die vorbereiteten Gespräche mit Zeitgenossen ermöglichen es, vor allem die Hinsicht der Besonderheiten im Kollektivisierungsprozeß zu vertiefen.

Adresa autora:

Dr. Zdeněk Antoš, Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy, odd. sociologie zemědělství, Praha 2, Mánesova 75
